

Úlohy historika vo verejnej diskusii.

Rozhovor s Laurence de Cockovou, predsedníčkou *Comité de vigilance face aux usages publics de l'histoire* (Výbor ostražitosti voči verejnému používaniu histórie – CVUH).

Dňa 6. mája 2010 položil Michal Kšiňan niekoľko otázok predsedníčke CVUH Laurence de Cockovej o aktivitách a postojoch výboru.

Michal Kšiňan: *Mohli by ste v stručnosti predstaviť CVUH a jeho postoj k tzv. zákonom o pamäti?*

Laurence de Cocková: CVUH vznikol v júni 2005. Rok 2005, keď prebiehali najintenzívnejšie diskusie na tému koloniálnych dejín, bol celkovo vo Francúzsku dosť kľúčový, a to hneď z niekoľkých dôvodov. Jedným z nich bolo, že parlament schválil zákon, ktorého článok 4 od učiteľov požaduje, aby na vyučovaní výslovne poukazovali na pozitívne stránky kolonizácie, čo vyvolalo vlnu protestov v celej historickej obci, rovnako v univerzitnom, ako aj v stredoškolskom prostredí. K tomuto zákonu sa v novembri 2005 pridružili nepokoje na francúzskych predmestiach a došlo k niekoľkým vzburám mladých. Odpoveď na tieto nepokoje prišla v podobe zákona o výnimočnom stave, ktorý znovu aplikoval ustanovenia zákona z čias alžírskoho konfliktu z apríla 1955. Veľmi rýchlo sa rozprúdila diskusia, ktorej leitmotívom bola skutočnosť, že osudy týchto mladých ľudí z mestskej periferie, prevažne imigrantského pôvodu, úzko súvisia s koloniálnymi dejinami a že, zjednodušene povedané, istá tabuizácia francúzskych koloniálnych dejín bráni pripustiť, že títo mladí ľudia sú dedičmi týchto koloniálnych dejín. Čiže tieto dve udalosti spolu s niekoľkými ďalšími oživilo vo Francúzsku koloniálnu problematiku.

A tak sa rok 2005 stal naozaj rokom, v ktorom v plnom prúde prebiehalo to, čo niektorí nazvali vojnou pamäti. CVUH sa sformoval okolo niekoľkých princípov. Ja osobne som sa na založení CVUH nezúčastnila. Za týmto rozhodnutím stáli traja ľudia z univerzitného prostredia, menovite Gérard Noiriel, Nicolas Offenstadt a Michèle Riot-Sarceyová. Spoločne skoncipovali manifest, a ten postupne podpísali viacerí kolegovia.

Manifest zdôrazňuje niekoľko aspektov.

Po prvé neslobodno miešať dejiny a pamäť, čiže miešať historický prvok s prvkom pamäťovým, no zároveň ani neslobodno diskvalifikovať pamäťový prvok rozhodnutím, že keďže to či ono patrí do oblasti pamäti, je to menej zaujímavé ako dejiny. A teda že výlučné právo hovoriť o minulosti by mali mať historici, že minulosť by mala byť majetkom historickej obce. CVUH je principiálne proti takejto predstave, pretože zastáva názor, že žijeme v demokracii a že každý, kto chce hovoriť o histórii, má na to právo. Na druhej strane historici musia verejnosti objasňovať, čo spadá do oblasti histórie a čo do oblasti pamäti. Nestavíme sa v nijakom prípade do pozície akýchsi sudcov, ktorí tvrdia, že to či ono nie je zaujímavé, pretože to patrí do oblasti pamäti.

Druhý princíp predstavujú práve zákony o pamäti. Ako som už povedala, po schválení zákona z 23. februára¹ sa poniektorí historici ohradili, vraj takéto politické zasahovanie do oblasti písania dejín je neprípustné. Vtedy sa zároveň zrodil aj termín zákon o pamäti, ktorý v skutočnosti nemá nič spoločné s oficiálnym pomenovaním zákonov. Tento termín začali používať kritici týchto právnych noriem, ktorí do jedného vreca hádžu Gayssotov zákon, zákon o uznaní arménskej genocídy, Taubirovej zákon o povinnosti vyučovať o obchode s otrokmi a pripomínať si ho, ako aj spomenutý zákon z 23. februára. Tvrdia, že všetky tieto zákony sú vo svojej podstate rovnaké a predstavujú zasahovanie parlamentu do akademickej práce písania dejín, že ide o pošliapanie slobody historikov. Ľudia s takýmto názorom na vec vytvorili združenie *Sloboda pre históriu*, ktoré hlása, že spomínané zákony treba všetky zrušiť a v mene slobody proti nim bojovať, lebo ide o pošliapovanie slobody historického bádania. CVUH nezastáva rovnaké pozície. Nebolo by však, pravdaže, správne vysvetľovať si to tým, že by zasahovanie zákonodarného zboru do sféry písania dejín schvaľoval. CVUH predovšetkým tvrdí, že tieto právne normy nie sú všetky rovnakej povahy. Čiže zákon z 23. februára 2005, ktorý jednoznačne a výslovne prikazuje vyučovať vopred daný pohľad na dejiny, a z tohto hľadiska je do istej miery antidemokratický, sa nedá porovnávať s nejakým rýdzo deklaračným zákonom, ako povedzme so zákonom o arménskej genocíde, ktorý len jednoducho uznáva genocídu Arménov ako fakt. Podobne ho nemožno porovnávať ani s Taubirovej zákonom, ktorý je takisto čisto deklaračný, a vonkoncom nič nenariaďuje. Všetky tieto zákonné úpravy treba vnímať také, aké sú, čiže každú v jej jedinečnosti, to je prvá vec. Neslobodno z nich vytvárať akúsi zmiešaninu, lebo to je už ideologický boj historika, ktorý sa cíti ohrozený, a to nás nezaujíma. Ďalej treba povedať, že žijeme v demokratickom prostredí, v demokratickej krajine. A vo chvíli, keď sa parlament rozhodne, že bude zákonmi upravovať nejakú historickú problematiku, nesmieme začať vyhlasovať, že to parlament nesmie, ale práveže opačne, musíme podnietiť verejnú diskusiu, čiže z pozície vedcov verejne pozdvihnúť hlas: Pozor, tu sa musíme mať na pozore, deje sa niečo, čo je z nášho hľadiska nebezpečné. Nestavíme sa teda do pozície posudzovateľov parlamentu, čo

¹ Tzv. Mekacherov zákon. K spomínaným zákonom pozri: KŠIŇAN, Michal. Sloboda pre históriu alebo história pre slobodu? In *Forum historiae*, 2009, fórum, 15 s.
http://www.forumhistoriae.sk/forum/vyzva_z_blois/ksinan.pdf

by bolo protidemokratické. My práve vystupujeme v úlohe zástancov rozhodného a pravidelného vystupovania vedcov na verejnosti, čiže absolútne odmietame predstavu vedca – experta, ktorý sedí zatvorený vo svojej slonovinovej veži a dúfa, že sa výsledky jeho bádania nejakým zázrakom dostanú na verejnosť.

Na tretí aspekt činnosti CVUH sa pomerne často zabúda, hoci mňa v tejto súvislosti zaujíma najviac. Ide o prepojenie medzi univerzitným a stredoškolským prostredím. Napriek rozličným problémom pracujeme na tom, aby sa akademické poznatky dostávali na verejnosť, mimochodom v tom sme vo Francúzsku priekopníkmi.

MK: *Podľa CVUH historik a občan majú rozdielne úlohy. Je vôbec toto rozdelenie úloh možné a žiaduce? V článku zo 7. 11. 2008, ktorý vyšiel v denníku Le Monde, Catherine Coquery-Vidrovitchová, Gérard Noiriel a Gilles Manceron vyhlásili: „Ako občania považujeme zákon uznávajúci genocídu Arménov – našťastie nezahrňajúci potrestanie jej popierania –, spolu so zákonom uznávajúcim otroctvo za zločin proti ľudskosti, za významné počiny našich inštitúcií, ktoré netreba spochybňovať.“ Ak by jej popieranie bolo trestné, z akej pozície (ako historici alebo občania) by ste do diskusie zasiahli, keďže sa to priamo dotýka vašej profesie? Ako teda vnímate túto hranicu medzi občanom a historikom?*

LdC: Hranice sú čiastočne pohyblivé. Do pohybu sa dávajú vtedy, keď rozhodneme, že zákony o pamäti ako také neexistujú, a teda sa nad nimi ani nemožno zamýšľať. A že každú udalosť či každý zákon musíme odlišiť od ostatných, presne tak, ako historik odlišuje každý výsek minulosti od ostatných.

Vaša otázka má teda niekoľko aspektov. Najprv čo-to o hranici medzi občanom a historikom. Vy sám, keď sa zamýšľate nad otázkou, kto ste, nad mnohými identitami, z ktorých pozostávate, nedokážete, pravdaže, spomedzi nich vydeliť jedinú na úkor ostatných. Chcem tým povedať, že neslobodno podliehať mylnej predstave: Úplná objektívnosť u vedca neexistuje. Čiže platí, že keď nejaký historik alebo napríklad ekonóm či hocikto iný, upiera pohľad na Obec, je zároveň občanom. Pravda, človek môže mať pritom snahu robiť všetko, čo je v jeho silách, aby bol čo najviac neutrálny, a približovať sa k tomu. Ak je však naozaj úprimný, vie dobre, s kým je. Máme tu vlastne do činenia s princípom modelu zúčastneného pozorovania, ktorý rozpracovala sociologická veda. Podľa tejto teórie je zúčastnené pozorovanie aj schopnosť úprimne a poctivo si priznať, že keď teraz, v tejto chvíli, robíte so mnou rozhovor, nemôžete byť úplne neutrálny, lebo ste na nejakom konkrétnom mieste, v istom životnom období, lebo so svedkom na seba vzájomne pôsobíte, lebo vaše otázky vyvolávajú odpovede, či už vopred pripravené alebo spontánne. Čiže ako vidíte, medzi nami tu prebieha interakcia. Môžete sa hocijako usilovať o úplnú objektívnosť, nevidieť ma, akože som za závesom a podobne, aj tak nebudete úplne objektívny. Nebolo by teda správne, keby sme sa pokúšali historika a občana „rozsobášiť“. Nebudeme však vytvárať ani akúsi hierarchiu. Sme historici a sme občania a ak sa rozhodneme vstúpiť do debaty ako občania, spravíme to a vôbec sa v tom nemienime obmedzovať. Ako historici však máme isté

špecifické odborné predpoklady, vďaka ktorým dokážeme minulosť analyzovať a rozlíšiť, kedy máme do činenia s využívaním, so zneužívaním alebo s manipuláciou histórie. Vďaka týmto predpokladom môžeme vstúpiť do debaty z pozície občana v mene našej historickej kvalifikácie.

Pokiaľ ide o druhú časť vašej otázky, teda či by sme sa boli mobilizovali, keby bol Taubirovej zákon² preskriptívny, čiže ak by postihoval popieranie otroctva a obchodu s otrokmi ako zločiny proti ľudskosti, odpoveď znie: Rozhodne áno. No nie aby sme požadovali jeho zrušenie, navyše ani neviem, či by sme sa v tom všetci zhodli, ale zmobilizovali by sme sa a vyvolali by sme diskusiu na tému: Môžeme označovať udalosti spred tisícročia pojmom, ktorý vznikol na to, aby pomenoval konkrétne udalosti našej minulosti? Tak má vyzeráť skutočná debata historikov. Boli by sme vyvolali verejnú diskusiu. Či by sme sa všetci jednomyselne požadovali zrušenie toho zákona? Možno. Podľa mňa to však nie je to najdôležitejšie. Najpodstatnejšie je, aby sa to v príhodnej chvíli „hýbalo“ a aby občania zvýšili ostražitosť a povedali: Zákon sme my!

MK: *Ak parlament definuje nejakú konkrétnu udalosť ako zločin, nenarúša tým princíp právneho štátu – teda delenie moci na výkonnú, súdnu a legislatívnu?*

LdC: Pýtať sa, kedy parlament presiahol hranice svojich kompetencií, je úplne legitímne, je to však problém pre právnikov. Inak, právnici sa zmobilizovali a reagovali na zákony o pamäti. Toto sú samozrejme úplne legitímne otázky, ale ja vám nemám k tomu čo povedať. Azda iba toľko, že je dobré, ak sa tieto otázky verejne pertraktujú. Vyjadrovať sa však k nim nemôžem, lebo nemám na to kvalifikáciu. Túto základnú otázku by ste mali položiť kvalifikovaným osobám, teda právnikom. Keď človek prekračuje hranice svojej odbornosti, mieša ju s inými odbormi a rodí sa vševediaci expert. Taký, čo vie všetko o všetkom. Ako niektorí novinári, ktorí píšú úvodníky a majú ku všetkému čo povedať. Existencia a činnosť takýchto vševedov zabíja demokraciu.

MK: *V súčasnosti spolu s rozširovaním EÚ a s vytváraním európskej identity existuje silná explicitná aj implicitná objednávka na napísanie európskych dejín. Aký postoj by k tomu mal podľa Vás historik zaujať?*

LdC: Myslím si, že všetky dejiny sú zaujímavé. Napísať európske dejiny považujem za jednu z hlavných úloh historikov. Dôležité však nie je, či píšeme európske alebo svetové dejiny, ale ako ich píšeme, z akého pohľadu. Keby malo zase ísť o dejiny hrdinov, čiže o dejiny velenia národa, je v podstate jedno, či ich píšeme z národnej alebo svetovej perspektívy a podľa mňa to už nie je zaujímavé. Zaujímavé by však pre mňa bolo, ak by sa písali „*histoires croisées*“, dejiny simultánnych udalostí: Zisťovali by sme napríklad, čo sa v nejakom konkrétnom roku odohrávalo v prostredí robotníkov, ako sa vyvíjal fenomén migrácie, čo sa

² L. de Cocková uvádza iný zákon, keďže v otázke som sa pýtal na zákon o arménskej genocíde. Ide tu však iba o príklad a nie je podstatné, o ktorom konkrétnom zákone diskutujeme.

stalo v dejinách kolonializmu. Zaujímajú ma súvislosti a prepojenia, vďaka ktorým si môžeme rozšíriť pohľad. Alebo práca s pamäťou napríklad z pohľadu Nemecka a Francúzska. To sa už stalo a vyšli spoločné francúzsko-nemecké učebnice, o tom určite viete. Takéto skúsenosti považujem za najdôležitejšie. Oveľa menej zaujímavé by pre mňa bolo, keby malo ísť o konštrukciu ďalšieho národného príbehu s poslaním podprieť vytváranie európskej identity – identity absolútne umelej, založenej na našich „gréckych a katolíckych“ koreňoch a vymyslených spoločných základoch európskych národov.

Laurence De Cocková vyučuje dejepis a zemepis na strednej škole (lycée Joliot-Curie v Nanterre), pôsobí ako školiteľka v Univerzitnom ústave pre odbornú prípravu učiteľov (Institut universitaire de formation des maîtres - IUFM) vo Versailles, ktorý patrí pod Univerzitu Cergy-Pontoise, a prednáša v Štátnom ústave pre pedagogický výskum (Institut national de recherche pédagogique – INRP).

Od roku 2005 je členkou CVUH. Dva roky pôsobila ako podpredsedníčka, od januára 2010 ako predsedníčka CVUH.

Svoj výskum zameriava na miesto a fungovanie historickej pamäti v školskom prostredí, na to, akým spôsobom sa o dejinách píše v učebniciach a ako sa s historickou látkou narába vo vyučovacej praxi. Metodologicky sa pohybuje na pomedzí epistemológie vyučovania dejín a sociológie vzdelávania.

Autorsky sa podieľala na troch publikáciách:

Mémoires et histoire à l'école de la République, quels enjeux ? [Pamäť a história v republikánskej škole: čo je v hre?], Paris, Armand Colin, 2007 (spoluautori Corinne Bonafoux a Benoît Falaize).

Comment Nicolas Sarkozy écrit l'histoire de France ? [Ako píše francúzske dejiny Nicolas Sarkozy?], Paris, Agone, 2008 (spoluautori Fanny Madeline, Nicolas Offenstadt a Sophie Wahnich).

La Fabrique scolaire de l'histoire [Škola ako továreň na dejiny], Paris, Agone, 2009 (spoluautorka Emmanuelle Picard).

Z francúzštiny preložili Martin Brtko a Michal Kšiňan. Medailón spracoval Martin Brtko.